

ผศ. เอี่ยม ทองดี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์
สถาบันวิจัยภาษาเพื่อพัฒนาชนบท
มหาวิทยาลัยมหิดล

Asst. Prof. Iam Thongdee
Institute of Language and
Culture for Rural Development
Mahidol University

Thai Farmers: Past, Present and Future

The evolution of the people's social and cultural lives has many similarities to the biological evolution. It moves from simplicity to complexity, from a small homogeneous group to a diverse one, and from simple rules to more complicated regulations and laws. Thai farmers have also evolved in very similar manner as indicated above.

This article discusses the process of evolution of rice farmers in Thai society from the period of the initiation of the nation's economic planning until today. It presents the picture of the past (prior to 1962), which represents "rice farming is life, provides a self-sufficient livelihood and a happy life, creates tradition, culture, local wisdom, and environmental protection." Then comes the picture of the present (from 1961 to 2002), which represents 'rice farming as a business that could not sustain the farmers' livelihood, even with the use of new and modern technologies. Farmers have incurred more debts and become poorer; not able to protect their own land nor their children, have less opportunity in life, and have become the poorest of the poor - a burden to the society at large. And when we look to the future, we find a new group of rice farmers, the 'farmer operators,' who emerge from the middlemen of the old days, who own and operate large farms, use a combination of large machinery and former farmers who are now 'on hire' to do rice farming operations.

The study suggests that such an evolution must be managed, either by government or communities, so that it is a 'development effort' instead of a free wheeling evolution that takes its course without 'direction.'

วันวาน วันนี้ และพรุ่งนี้ของชาวนา

เอี่ยม ทองดี

- 1 ขาวนาที่กรุงเก่าส่วนหนึ่งยังคงนิยมปลูกข้าวด้วยวิธีดั้งเดิมและยังคงใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง เนื่องจากยังไม่อาจหาข้าวพันธุ์ใหม่ที่สามารถปลูกในที่ลุ่มมากขนาดนี้ได้ “นาเมือง” หรือนาฟางลอยจึงยังมีให้เห็นจนปัจจุบัน
- 2 วิธีทำนาแบบเดิมๆ ถอนกล้า (พระนครศรีอยุธยา)
- 3 แล้วยกดำนา (ที่สุพรรณบุรี) ตามวิธีการปลูกข้าวเดิมๆ

สถานการณ์ของขาวนาในวันนี้

วันนี้ ขณะที่กลุ่มนักธุรกิจ นักลงทุน (นายทุน) นักการเมือง พ่อค้าข้าว กลุ่มเจ้าของโรงสี กลุ่มผู้ผลิตและจำหน่ายเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องจักรกลสมัยใหม่ที่ใช้ในการทำนากำลังปลูกฝังเงื่อนไขสินค้าต่างๆ ของตนให้ยังรากลึกลงเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำนาและวิถีชีวิตชาวนา ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความมั่นคงความปลอดภัยในกิจการต่างๆ และเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของตนไว้ให้ยั่งยืนที่สุดเท่าที่จะกระทำได้นั้น การการทำนาได้เปลี่ยนแปลงไปสอดคล้องกับความพยายามของบุคคลกลุ่มดังกล่าวอย่างกว้างขวาง ในระยะเวลา 4 ทศวรรษที่ผ่านมา จากจุดเริ่มต้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกถึงฉบับปัจจุบัน ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีนำเข้า เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องจักรกลสมัยใหม่ รวมทั้งปุ๋ยเคมีและ

สารเคมีที่ใช้ในการทำนาได้เข้ามาแทนที่ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เทคโนโลยีพื้นบ้าน เครื่องมือเครื่องใช้แบบพื้นบ้านอย่างรวดเร็ว

ความเป็นมาเมื่อวันวาน

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้สืบเนื่องมาจากการที่ประเทศไทยได้รับเอาแนวคิดการปฏิวัติเขียว (The Green Revolution) ที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ในประเทศตะวันตกในช่วงเวลา ก่อนปี พ.ศ. 2500 มาใช้เป็นแนวทางกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และมาตรการเกี่ยวกับการทำนา แทนหลักการทำนาแบบพื้นบ้านที่สืบทอดจากอดีตมาเป็นเวลานานนับพันๆ ปี แนวคิดดังกล่าวเห็นได้ชัดแจ้งมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกมาจนถึงปัจจุบัน

- 1 เพื่อนเดินทางรุ่นเก่าของชาวนากรุงเทพฯ
- 2 ชาวนาที่นครปฐมกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ยิ่งข้าวชาวไทยดำที่บ้านไม่หุงข้าว อ. บางเลน จ. นครปฐม หมดหน้าที่ยืนยิ่งใหญ่นานาข้าวเปลี่ยนเป็นนาทุ่งเสียมาก นาข้าวที่เหลือไม่มีข้าวให้ชนชั้นสูงเพราะปลูกได้กินไปขายโรงสีหมดแล้วค่อยซื้อข้าวจากร้านมากินอีกที
- 3 ชาวนาใช้เวลาส่วนหนึ่งในชีวิตดูแลกับการปลูกตาล คอบตาล เคียวตาล รวมถึงการเมาน้ำตาล ญาติโยมถามหลวงปู่บ่อยว่า ธรรมศาลา จ. นครปฐม ว่า “หลวงปู่จะปลูกตาลไปทำไมกว่าจะได้ผลใช้เวลาตั้ง 20 ปีกว่า เราตายเสียก่อนไม่ได้กินหรอก” หลวงปู่ตอบว่า “ของที่เราได้กินวันนี้เพราะปู่ตายอายุปลูกไว้ ก็ถ้าเราไม่ปลูกวันนี้ลูกหลานวันข้างหน้าจะกินอะไร”

จุดเปลี่ยนสำคัญตามแนวคิดการปฏิวัติเขียว คือ เปลี่ยนเป้าหมายการทำนาจากแบบแผนการทำนาเพื่อบริโภค มาเป็นแบบแผนการทำนาเพื่อค้าขาย การปฏิบัติการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่เข้าช่วย ดังนั้นในการทำนาจึงต้องมีการลงทุนเป็นเงินทองโดยตรง มีการจัดการโดยมีระบบธุรกิจเป็นพื้นฐานรองรับและมีระบบเงินตราเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จ ซึ่งแตกต่างจากการทำนาแบบพื้นบ้านที่มุ่งเป้าหมายเพื่อให้ได้ข้าวไว้บริโภคในครัวเรือน เหลือบริโภคจึงขายหรือแลกเปลี่ยน ถ้าจำเป็น หากไม่จำเป็นก็จะเก็บข้าวไว้ในยุ้งติดต่อกันสี่ห้าปี บางคนเก็บได้ถึงเจ็ดปี ประกอบกับภูมิปัญญาและกลไกต่างๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านไม่ส่งเสริมชาวนาให้ทำนาเพื่อขาย เพราะถือว่าเป็นบาป ผิดวัตถุประสงค์ของแม่โพสพ (ตามตำนาน) ที่อุทิศร่างกายมาเป็นข้าวเพียงเพื่อหล่อเลี้ยงให้มนุษย์ได้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้าเท่านั้น หากได้ให้มนุษย์เอาข้าวไปค้าขายไม่

เมื่อรับรู้รับแนวคิดดังกล่าวเข้ามาใช้เป็นหลักในการ

พัฒนาการเกษตรหรือการทำนา และได้กำหนดนโยบาย เป้าหมาย มาตรการ ส่งเสริมสนับสนุนสืบเนื่องมาอย่างจริงจัง ทำให้ชาวนาค่อยๆ เปลี่ยนภูมิปัญญา เช่น ความคิด/วิธีคิด ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะ ฯลฯ ในการทำนาจากแบบพื้นบ้านไปเป็นแบบสมัยใหม่ เครื่องมือเครื่องใช้ และเครื่องจักรกลสมัยใหม่ที่ใช้ทำนาจึงค่อยๆ เข้ามาแทนที่วัวควายและเครื่องมือเครื่องใช้แบบพื้นบ้าน จนถึงปัจจุบันสามารถกล่าวได้ว่า วัวควายเครื่องมือเครื่องใช้แบบพื้นบ้านยังเหลืออยู่บ้างก็เฉพาะถิ่นทุรกันดารหรือเฉพาะในหมู่บ้านยากจนเท่านั้น

ความคาดหวังในวันวาน

ที่จริงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ เมื่อมองอย่างผิวเผินก็น่าจะสรุปได้ว่าทำให้ชาวนาและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการทำนาได้รับผลดีมากขึ้นกว่าเดิม หรือที่เรียกว่ามีความเจริญขึ้นกว่าเดิม หรือน่าจะมีความสุขในชีวิตมากกว่าเดิม เช่น ครอบครัวมีความอบอุ่นมากกว่าเดิม มีทรัพย์สินเงินทองมากกว่าเดิม ไม่มี

“ผมต้องเปลี่ยนไม่อย่างนั้นก็อยู่ไม่ได้” ชาวนาอำเภอสามพรานเล่าถึงการเปลี่ยนทุ่งนาเป็นแปลงผักและเปลี่ยนแปลงผักเป็นสวนผลไม้เพื่อรักษาที่ดินมรดกปู่ย่าตายายไว้ “แต่ไม่แน่นอน เพราะตอนนี้ก็เริ่มแยแล้ว” ในขณะที่นครชัยศรีกำลังเป็นเมืองแห่ง “ผักบุ้งอวบน้ำ” แทนเมืองแห่ง “ข้าวสารขาว” เมื่อการปลูกผักบุ้งในลำนํ้าทำรายได้นำหน้าการทำนา

หนี้สิน ลูกหลานได้เล่าเรียนสูงขึ้น ลูกหลานมีโอกาสได้ทำงานเป็นเจ้าคนนายคนมากขึ้น มีสุขภาพดีขึ้น ฯลฯ

ที่กล่าวเช่นนี้เพราะภูมิปัญญาสมัยใหม่และเทคโนโลยีเครื่องมือเครื่องใช้เครื่องจักรกลสมัยใหม่ดังกล่าวนี้เป็นเครื่องมือที่นักเศรษฐศาสตร์ใช้วัดระดับการพัฒนาหรือความเจริญของประเทศต่างๆ ในปัจจุบัน ประชากรกลุ่มใด มีสิ่งเหล่านี้ใช้ถือว่ากลุ่มนั้นมีระดับการพัฒนาที่เจริญขึ้นกว่าเดิม มีความมั่งคั่งร่ำรวยกินดีอยู่ดีหรือเป็นผู้มีคุณภาพชีวิตที่ดีแล้ว และหากจะพิจารณาอย่างตรงไปตรงมาก็เห็นว่าจะเป็นอย่างนั้นจริง เพราะผู้ที่จะเป็นเจ้าของเครื่องมือ เครื่องใช้เครื่องจักรกลสมัยใหม่ได้นั้นต้องเป็นผู้มีเงินทองมากพอสมควรจึงจะซื้อหามาใช้ได้ ซึ่งหมายถึงชาวนาต้องมีฐานะดีจึงจะซื้อได้ อนึ่ง ก่อนที่จะนำสิ่งเหล่านี้ออกเผยแพร่ต่อประชาชน ได้มีการตรวจสอบอย่างละเอียดรอบคอบรัดกุมแล้วว่ามีประสิทธิภาพคุ้มทุน มีความปลอดภัยทั้งต่อชาวนาและสิ่งแวดล้อมแล้ว รัฐจึงอนุญาตให้เผยแพร่สู่ชาวนาได้ ยิ่งปัจจุบันมีพันธุ์ข้าวใหม่ที่ได้ผลผลิตต่อไร่สูง ใช้น้ำระยะเวลาให้ผลผลิตสั้น มีระบบชลประทานกว้าง

ขวางขึ้นและราคาข้าวก็สูงกว่าแต่ก่อนก็ยิ่งควรทำให้สรุปได้ว่าชาวนาและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชาวนาจะดีขึ้นกว่าเดิม

ความเป็นจริงในวันนี้

แต่ทว่าความจริงอันเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นอยู่ในวิถีชีวิตชาวนาวันนี้กลับไม่เป็นเช่นนั้นผู้ที่ประสบความสำเร็จความสมหวังและมีความมั่งคั่งมากยิ่งขึ้น กลับกลายเป็นกลุ่มนักธุรกิจ นักลงทุน (นายทุน) พ่อค้าข้าว เจ้าของโรงสี ผู้ผลิตและจำหน่ายเครื่องมือเครื่องใช้เครื่องจักรกลเพื่อการเกษตร และดูเหมือนว่าสินค้าและเงื่อนไขต่างๆ ที่คนกลุ่มนี้ต้องการก็ได้ฝังรากลึกกลงสู่แบบแผนการทำนาที่ยากจะสลัดได้ด้วยกำลังความสามารถของชาวนาคนใดคนหนึ่งเสียแล้ว

ชาวนาต้องประสบภาวะวิกฤติในเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรอย่างรุนแรงต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับแรกจนกระทั่งปัจจุบัน ชาวนาจำนวนมากไม่สามารถรักษาพื้นนาที่เป็นมรดกตกทอดมาแต่ปู่ย่าตายายได้ ต้องขายที่นาให้นายทุนเพื่อเอาเงินมาใช้หนี้ที่

เกิดจากการทำนาหรือการมีวิถีชีวิตเป็นชาวนา เมื่อขายที่นาไปแล้วก็ขอเช่าที่ที่เคยเป็นของตนเองทำกินต่อไป ชาวนาคือกลุ่มคนที่ยากจนที่สุด (ทั้งโอกาสและเงินทอง) ในสังคมนี้ มีหนี้สินตลอดชีวิต ลูกหลานชาวนาที่เติบโตขึ้นมาในปัจจุบันยอมรับกับสภาพดังกล่าวไม่ได้ สูญเสียความภาคภูมิใจ จึงไม่ประสงค์จะสืบทอดสังคมและวัฒนธรรมชาวนาอีกต่อไป คนรุ่นใหม่จึงละทิ้งชุมชน ท้องถิ่น ไร่นา เดินทางสู่สังคมและวัฒนธรรมอุตสาหกรรม ขายแรงงาน ขายบริการ ขายชีวิต แลกเงินอยู่ไปวันๆ หากเหลือเงินบ้างก็ส่งมาจุนเจือเกื้อกูลเครือญาติทางบ้าน หากไม่เหลือเงินก็ส่งจดหมายมาบอกเล่าญาติพี่น้องให้ทราบว่ายังมีชีวิตอยู่ ว่างงานหรือปีใหม่จะกลับมาเยี่ยม

วันพรุ่งนี้

เมื่อพิจารณาสถานการณ์ของชาวนาที่เป็นอยู่ในวันนี้ พร้อมสาเหตุความเป็นมาตั้งแต่วันวานรวมทั้งความคาดหวัง

- 1 วิถีชาวบ้านที่บ้านคำล่าง อ. ดอกคำใต้ จ. พะเยา (พ.ศ. 2544) ตลอดหน้าเก็บเกี่ยว ชาวนาภาคเหนือจะอพยพย้ายครัวมาค้างอ้างแรมในทุ่งนา ต่อเมื่อชนข้าวขึ้นย้งเสร็จจึงกลับบ้าน วิธีการเก็บเกี่ยวและขนย้ายข้าวแบบเก่ายังพอมิให้เห็น
- 2 หลังเก็บเกี่ยวชาวนาบ้านคำล่างนั่งตรวจความชื้นในดินเพื่อหาแหล่งปลูกหอมกระเทียมต่อไป
- 3 พืชผักจากไร่นากองละ 2 บาท มีขายที่กาดเช้า

ที่เกิดขึ้นแล้ว จะเห็นแนวโน้มในอนาคตได้ว่าชาวนาไม่มีโอกาสที่จะรักษามรดกทางสังคมและวัฒนธรรมไว้ได้ หากปล่อยให้การเปลี่ยนแปลงยังคงเป็นไปอย่างนี้ ที่สำคัญคือเมื่อการทำนากลายเป็น “การประกอบอาชีพ” อย่างหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากวันวานที่ “การทำนาคือชีวิต” การทำนาคือองค์รวมแห่งชีวิต การทำนาไม่ได้มีความหมายเพียงการปลูกข้าวไว้กินหรือขายอย่างเดียวแต่หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างในการดำรงชีพ ทุกสิ่งทุกอย่างในความเป็นคน เมื่อการทำนากลายเป็นการ

วังเอี้ยวั้งเวง ห้างแห่งย้าคำระมังฆาน...ณ ยอดดอย จ. แม่ฮ่องสอน (พ.ศ. 2544)

ประกอบอาชีพเช่นนี้ อนาคตจึงอาจจะ “ไม่มีชาวนาในสังคมไทย” จะมีแต่ “ผู้ประกอบการทำนา” และ “กรรมกรชาวนา” นั้นหมายถึงการล่มสลายของวัฒนธรรมข้าวที่เป็นพื้นฐานของสังคมไทยซึ่งสั่งสมกันมาเป็นเวลานาน หมายถึงการล่มสลายของระบบสังคมที่ให้ความสำคัญต่อคุณค่าทางจิตวิญญาณ หมายถึงการล่มสลายของระบบการพึ่งตนเองของชุมชนไทย สิ่งที่จะเกิดขึ้นคือคุณค่าความเป็นคน อีสรภาพ เสรีภาพ ภูมิตะราภาพ โอกาสทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของกรรมกรชาวนา (หรือชาวนานี้ที่แปรสภาพไปเป็นผู้ใช้แรงงานในไร่ นาวันพุ่มนี้) จะเหลืออยู่เพียงน้อยนิด วัฒนกันตามกำลังกายหรือกำลังแรงงานที่มีอยู่เฉกเช่นที่เกิดขึ้นกับวัวควายในวันนี้

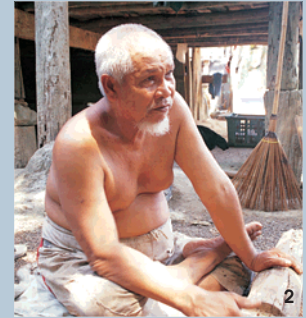
บทความนี้ประสงค์จะนำเสนอสถานการณ์ของชาวนาไทยเมื่อ “วันวาน” คือก่อนการประกาศใช้แผนพัฒนา

เศรษฐกิจฉบับแรก มาถึง “วันนี้” คือ ระหว่าง ปี พ.ศ. 2504 - 2545 และ “พรุ่งนี้” คือในปีต่อๆ ไปเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะต่างๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมไปอย่างมากมายทั้งในแนวระนาบ คือ สังคมชาวนาไทยทั่วประเทศ ทุกชุมชน ทุกท้องถิ่น และแนวดิ่ง คือ ภูมิปัญญา เจื้อนไขพุดติกรรม แบบแผนพุดติกรรม ความสัมพันธ์ทางสังคม การเปลี่ยนแปลงเป็นไปแบบขุดถอนรากเหง้า โดยที่ใน “วันพรุ่งนี้” หรือวันเวลาที่จะมาถึงในอนาคตนั้น ยังไม่มีกิจกรรมใดๆ ที่พอจะหวังหรือยึดเหนี่ยวให้ชีวิตมีหวัง ดังจะนำเอาบทสรุปบางประการจากการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ ซึ่งเป็นผลจากการศึกษาต่อเนื่องมาเป็นเวลามากกว่าสองทศวรรษ มาเสนอเปรียบเทียบให้เห็นโดยสังเขปดังต่อไปนี้

- 1 นางุ้งที่เกาะนางคำ จ. พัทลุง (พ.ศ. 2545)
- 2 หนูน้อยดีใจที่ได้ถ่ายรูป เมืองหลังคือนาเมื่อวันวาน วันนี้เป็นนากุ้งไปแล้ว
- 3 รถไถนาเดินตาม เรียกกันว่า “ควายเหล็ก” ในภาคเหนือและภาคอีสาน ภาคใต้เรียกว่า “จักรรูกหมา” คือเทคโนโลยีที่ไถ่น้ำวัวควายในไร่กันอย่างถอนรากถอนโคน
- 4 ที่ อ. ระโนด จ. สงขลา ดันตาสและทุ่งนาถูกเทคโนโลยีสมัยใหม่โจมตีระเนระนาด เพื่อจะพลิกนาข้าวเป็นนากุ้ง (พ.ศ. 2544)

- 1 บ้านขานา 2 หลังที่ อ. ตะโหมด จ. พัทลุง ความสงบ สะอาด เรียบง่าย พอเพียง ที่ต้องเสาะหาจึงจะพบ
- 2 “หวะรุน” ขาวนาอาวูใส่ถ้ายทอดความรู้เรื่องวัฒนธรรมข้าวในอดีตด้วยความภาคภูมิใจ แต่ก็ถามตัวเองตลอดเวลาว่า “ถ้าขึ้นทำนาต่อไปจะไหวไหมนี่” (พัทลุง พ.ศ. 2544)
- 3 ผู้เฒ่าที่คอยเล่าเรื่องของข้าวและขานาในวันวานให้ลูกหลานฟัง แต่หาคนฟังยาก “เหนื่อยใจ” ลุงหิม หมดหลี บ้านเกาะหมาก อ. ปากพะยูน จ. พัทลุง ปั่นให้ฟัง
- 4 พี่ต้องออกจากโรงเรียนมาเลี้ยงน้อง เพื่อพ่อแม่ไปรับจ้างทำงานในเมือง เพราะทำนาได้แต่ไม่พอกิน (จ. พัทลุง พ.ศ. 2545)
- 5 ขาวนาผู้ผันตนเองมาเป็นกรรมกรรับจ้างในกรุงเทพมหานคร กำลังปั่วตัวหนอนทางเดินเท้าอยู่ริมถนนหลานหลวง (พ.ศ. 2543)

เปรียบเทียบชีวิตชาวนา “วันวาน วันนี้ และพรุ่งนี้”
(โดยสังเขป)

ประเด็น	วันวาน ก่อน พ.ศ. 2504	วันนี้ พ.ศ. 2504 - 2545	พรุ่งนี้ หลัง พ.ศ. 2545
1 ภูมิปัญญา เกี่ยวกับข้าว และการทำนา เช่น ความคิด จินตนาการ	ชาวนาคิดว่าข้าวเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ยากที่จะเปลี่ยนแปลง การปลูกข้าวขึ้นอยู่กับ บุญกรรมหรือบาปกรรมของบุคคล ชุมชน สังคมและผู้นำสังคมเป็นสำคัญ การจะได้ข้าว พันธุ์ใหม่ต้องอธิวนอนแม่โพสพอย่างเคร่งครัด โรคภัยที่จะเบียดเบียนข้าวขึ้นอยู่กับอำนาจ นอกเหนือธรรมชาติและเคราะห์กรรมของ บุคคล ชุมชน สังคมและผู้นำสังคม วันวาน ชาวนาคิดว่าเมล็ดข้าวมีปีกเมื่อข้าวสุกจะบิน มาสู่ผู้ฉางเอง ไม่ต้องเก็บเกี่ยว บางแห่ง จินตนาการว่าเมื่อเก็บเมล็ดมาตอนเช้าตก ป่ายเกิดเมล็ดขึ้นใหม่ที่ต้นเดิม	ชาวนาคิดว่าปลูกข้าวได้หลาย ครั้งในรอบปี ปลูกได้ในทุกสภาพ ดินฟ้าอากาศ ด้านทานโรคและ ภัยต่างๆ ได้หลากหลาย ปลูก ง่าย มนุษย์สามารถผลิตข้าว พันธุ์ใหม่ที่ต้านทานต่อโรคภัย ทุกชนิด มีประสิทธิภาพ ราคา ย่อมเยา สามารถทำนาพื้นที่ น้อยให้ผลมาก ได้ทั้งคุณภาพ และปริมาณเก็บเกี่ยว นวดง่าย สูญเสียเมล็ดข้าวน้อย	ชาวนาคิดว่านักวิชาการน่าจะ วิจัยจนได้พันธุ์ข้าวที่ปลูกได้ง่าย กว่านี้ อายุสั้นกว่านี้ ให้ผลผลิต สูงกว่านี้ จินตนาการว่าน่าจะมี ข้าวที่ไม่มีโรคเบียดเบียน หรือ ไม่มีโรคที่เบียดเบียนข้าว ถูก กำจัดให้หมดไปจากโลกนี้ แล้ว
ความรู้	ชาวนารู้หลักการปลูกข้าวตามฤดูกาลและ สถานที่ รู้จักข้าวชนิดต่างๆ ข้าวหนักปลูก นาลุ่มนาเมือง ข้าวกลางปลูกนาเทินนาสวน ข้าวเบาปลูกนาดอนนาโคก รู้ว่าต้องเตรียม พื้นที่ปลูกข้าวให้สะอาด แฉะวางอย่าให้เป็น ที่อาศัยของสัตว์ที่เบียดเบียนข้าว รู้จักสมุนไพร ที่ป้องกันรักษาโรคภัยที่เกิดแก่ข้าว รู้จัก ลักษณะข้าวสุกที่พร้อมจะเกี่ยว รู้วิธีการเกี่ยว รู้วิธีการจับต้นข้าว รู้วิธีการจับเกี่ยวเกี่ยวข้าว เป็นต้น	ชาวนารู้คุณสมบัติของข้าว แต่ละชนิด รู้ระยะเวลา สถานที่ และวิธีการเพาะปลูกข้าวแต่ละ ชนิด รู้คุณสมบัติของดินว่า ต้องการปุ๋ยสูตรอะไร รู้จักใช้ สารเคมีอย่างถูกต้องตามชนิด ของโรค รู้แหล่งบริการเก็บเกี่ยว นวด รู้จักใช้เครื่องเก็บเกี่ยวนวด ที่สะดวกรวดเร็ว	คนทำนาข้าว จะมีความรู้เฉพาะ ทางมากขึ้น เช่น ผู้ประกอบการ ทำนาต้องรู้เรื่องการตลาด และ การจัดการ ส่วนกรรมกรชาวนา ต้องรู้เรื่องเทคนิคในกระบวนการ เพาะปลูก เก็บเกี่ยวนวด และ การใช้เครื่องมือเครื่องใช้ จะต้อง รู้เรื่องการประเมินเนื้องานที่ เกี่ยวข้องเป็นมูลค่าที่เหมาะสม ต่อเนื้องานนั้นๆ และต้องม ีความเชื่อที่อธิบายเหตุผลที่เป็น รูปธรรมได้มากขึ้น อ้างเทวดา ฟ้าดินไม่ได้แล้ว

ประเด็น	วันวาน ก่อน พ.ศ. 2504	วันนี้ พ.ศ. 2504 - 2545	พรุ่งนี้ หลัง พ.ศ. 2545
ความเชื่อ	ชาวนาเชื่อผีพื้นบ้าน เช่น ผีตาปู่ ผีตาแฮก เชื่อเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ เช่น แม่โพสพ แม่ธรณี เชื่อในอำนาจของศีลธรรมในพุทธศาสนา เชื่อในพิธีกรรมเพื่อการเพาะปลูก บำรุงรักษา เชื่อในกฎแห่งกรรม เชื่อในพลังธรรมชาติ เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของเวทมนตร์ คาถาอาคมและพิธีกรรมเพื่อการบำรุงรักษา และคุณงามความดีของคนว่ามีผลต่อความงอกงามของข้าวและความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตและพืชพรรณ เชื่อในพิธีกรรมเพื่อการเก็บเกี่ยว เชื่อในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น แม่โพสพเทพเจ้าแห่งข้าว เป็นต้น	ชาวนาเชื่อในประสิทธิภาพของสารเคมีและความสามารถของมนุษย์ในการควบคุมการงอกงาม ตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในโลกปัจจุบัน เชื่อในพลังของเทคโนโลยีสมัยใหม่ว่าสามารถช่วยให้ข้าวเจริญเติบโตได้ดี ปลอดภัยจากสิ่งเบียดเบียนทั้งปวง เชื่อในพลังของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่และคุณสมบัติของเมล็ดพันธุ์	
ค่านิยม	ชาวนามีค่านิยมที่เรียบง่าย ยกย่องผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม แสดงค่านิยมผ่านกระบวนการทำนา เช่นความขยันอดทน เตรียมพื้นที่นาได้สะอาด ไถพรวนดินได้เรียบร้อย ใช้วัวควายอย่างสุภาพ เคารพในพิธีกรรม มีค่านิยมในการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น ใส่ปุ๋ยคอกบำรุงข้าว ใช้สมุนไพรกำจัดโรคและแมลงในนาข้าว ใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน เช่น ใช้เครื่องมือพื้นบ้านเกี่ยวเกี่ยวนวด และมีค่านิยมในวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น จัดพิธีกรรมเพื่อการเกี่ยวเกี่ยวรวงแขก เกี่ยวเกี่ยวนวดข้าว เป็นต้น	ชาวนามีค่านิยมที่ซับซ้อน ยกย่องคนที่เงินมากกว่าคุณธรรม ศีลธรรมจริยธรรม มีค่านิยมในการปลูกข้าวที่ทันสมัย เช่น ปลูกข้าวพันธุ์ กข. ใช้เครื่องจักรกล ใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมีป้องกันบำรุงรักษาข้าวกล้า และการกำจัดวัชพืชในนาข้าว นิยมใช้เครื่องจักรกล และนิยมจ้างงานเพื่อการเกี่ยวเกี่ยวนวดข้าวในไร่นามากกว่าการลงแขก	การทำงานจะไม่เป็นค่านิยมทางสังคม การทำนาเป็นเพียงการประกอบอาชีพทางเลือกประการหนึ่งเท่านั้น ที่ซึ่งจะเป็นทางเลือกแถวหลังหรือสุดท้ายของคนในอนาคต
ความเห็น	ชาวนาเห็นว่าการปลูกข้าวด้วยการปักดำ เป็นวิธีที่ให้ผลดีที่สุด นาสวน หรือนาเหินเป็นนาที่ให้ผลผลิตมากที่สุด ข้าวแต่ละพันธุ์เจริญเติบโตต่างกัน และเห็นว่าคนมีศีลธรรม คุณธรรมสูงจะปลูกข้าวได้ผลดีกว่าคนบาปหนา เช่น เป็นพรานปลา พรานสัตว์ เป็นต้น เห็นว่าข้าวพื้นเมืองทนทานต่อโรคได้ดีมาก เห็นว่าการออกไปดูแลข้าวกล้าในนาประจำเป็น การปฏิบัติต่อข้าวเป็นสิ่งที่ควรกระทำอย่างยิ่ง เห็นว่าการปฏิบัติต่อข้าวจะทำให้ได้ข้าวมากกว่าปกติ เห็นว่าการเกี่ยวเกี่ยวด้วยเคียวจะทำให้สูญเสียข้าวน้อยที่สุด เห็นว่าควรเก็บ	ชาวนาเห็นว่าการปลูกข้าวโดยวิธีการหว่านน้ำตมดีที่สุด ง่ายที่สุด ลงทุนน้อยกว่าปักดำ และเห็นว่าควรปลูกข้าวพันธุ์ที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูง ด้านทานโรคดี จึงจะคุ้มทุน เห็นว่าต้องใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมีบำรุงรักษาข้าวกล้า จึงจะทำให้ข้าวกล้างอกงาม ได้ผลดีปลอดภัย เห็นว่าผลผลิตข้าวจะได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ การให้ปุ๋ยเคมี เห็นว่าการเกี่ยวเกี่ยวนวดด้วยเครื่องจักร	เยาวชนคนรุ่นใหม่ของสังคมไทยอาจจะยังเห็นว่าการทำนา คือสิ่งที่เป็นหลักประกันความมั่นคงทางอาหารของสังคมไทย แต่แนวโน้มคือจะมีคนน้อยคนที่จักเลือกหรือตั้งใจประกอบอาชีพทำนาด้วยใจรัก หรือ เจตนาและเลือกเป็นลำดับแรก

ประเด็น	วันวาน ก่อน พ.ศ. 2504	วันนี้ พ.ศ. 2504 - 2545	พรุ่งนี้ หลัง พ.ศ. 2545
ความเฉลี่ยฉลาด	เกี่ยวข้าวให้เสร็จก่อนสุกมากเกินไปจึงจะดี เห็นว่าในช่วงการปลูกข้าวชาวนาไม่ควรตัดแต่ง ฝนม เป็นต้น ชาวนาเอามูลค่างควาคลุกเคล้ากับเมล็ดพันธุ์ ข้าวก่อนนำไปหว่านในนาที่เตรียมดินไว้เพื่อรอ ฝน เมื่อฝนลงข้าวจะแตกหน่อสูงขึ้น ระหว่าง รอฝนมด แมลง นก หนูไม่กัดกินเมล็ดข้าว ชาวนาบางคนเอาผ้าซีริวควั้นเป็นเกลียวแล้ว จุดไฟนำไปปักไว้ในนาบริเวณที่เพลี้ยลง สามารถไล่เพลี้ยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับหุ่นไล่กาไล่นก ชาวนาเชิญขวัญข้าว ขึ้นยั้งหลังเก็บเกี่ยวจนรวดเร็ว ช่วยให้ได้ สรรพความเรียบร้อยของไร่ นาอีกครั้งก่อน ลั่นตุกกาลเก็บเกี่ยว	สะดวกสบายรวดเร็ว ลดความ เหน็ดเหนื่อย ได้ ชาวนาปลูกข้าวโดยหว่านเมล็ด พันธุ์ลงในนาที่ยังไม่เตรียมดิน แล้วไถกลับเพียงครั้งเดียว ก็ สามารถลดต้นทุนในการเพาะ ปลูกได้ ชาวนาใช้วิธีการปลูก ข้าวหลายชนิดในนาทุ่งเดียวกัน เพื่อลดความเสี่ยงในการเกิด โรคภัยต่างๆ และใช้วิธีปรับ พินนาเสมอ ขยายแปลงนาให้ กว้าง ช่วยให้เก็บเกี่ยวสะดวกขึ้น สูญเสียน้อยลง	ผู้ทำนาในวันพรุ่งนี้ต้องตัดสินใจ บนฐานข้อมูล ต้องรู้จักใช้ฐาน ข้อมูลให้เป็นประโยชน์ การเลือก พันธุ์ข้าว จังหวะเวลา เทคโนโลยี ที่ใช้ มีส่วนสำคัญต่อผล- ประโยชน์ที่เกิดขึ้นในไร่ นา
2 เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องอำนวยความสะดวก ในชีวิตชาวนา	ชาวนาใช้เครื่องมือเครื่องใช้แบบพื้นบ้านหรือ ใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านเป็นเครื่องมือเข้าถึง ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเคารพ ไม่บุกรุก ทำลายป่าไม้ ที่สาธารณะ เช่น ใช้แรงงาน วัวควายในไร่ นา มีวัวควายเป็นเพื่อนเกิดแก่ เจ็บตาย ยึดมั่นในวัฒนธรรมข้าวแบบพื้นบ้าน เช่น การสู่ขวัญข้าว การสู่ขวัญควาย การ ทำบุญคูณลาน การทำพิธีขึ้นเต้าทั้งสี่ วิถีชีวิต เรียบง่าย อ่อนน้อมใจแบบพื้นบ้าน เป็นต้น เครื่องมือเครื่องใช้ส่วนใหญ่ทำใช้กันเองใน หมู่บ้านหรือแลกเปลี่ยนกันระหว่างหมู่บ้าน ใกล้เคียง เป็นเครื่องมือที่ชาวนาสามารถซ่อม บำรุงได้เอง ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นเงินทอง มากนัก ทำให้ชาวนาสามารถพึ่งตนเองได้	ชาวนาใช้รถไถนาเดินตาม เครื่องจักรกลสมัยใหม่ในไร่ นา สิ่งเหล่านี้กลายเป็นกลไกสำคัญ ที่เร่งนำเอาทรัพยากรธรรมชาติ ออกมาใช้อย่างเกินความจำเป็น โดยส่วนเกินที่เกิดขึ้นนั้นหาได้ เป็นประโยชน์แก่ชาวนา ชุมชน ท้องถิ่นและประเทศชาติแต่ อย่างใดไม่ เพราะต้องนำไปใช้ จ่ายเป็นค่าความสะดวกสบาย ที่เกิดขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติ หมดสิ้นไปอย่างรวดเร็ว สิ่ง- แวดล้อมกำลังเป็นปัญหารุนแรง	เครื่องมือเครื่องใช้ในไร่ นา อาจจะมีประสิทธิภาพสูงกว่า ปัจจุบันมากยิ่งขึ้นตามการ เปลี่ยนแปลง อาจมีชาวนาพันธุ์ ใหม่ที่เรียกว่า “กรรมกรชาวนา” กับ “ผู้ประกอบการชาวนา” ซึ่งพร้อมจะใช้เทคโนโลยีสมัย ใหม่ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในวัน พรุ่งนี้
3 ต้นทุนหรือ การลงทุนเพื่อทำนา	ชาวนาใช้วัวควายไถนา ไม่จำเป็นต้องจ่าย เงินทองลงทุนเพื่อการทำนามากนัก เพราะ ทุกอย่างอันเนื่องด้วยวัวควายส่วนใหญ่หา มาใช้ได้จากท้องถิ่น ไม่ต้องซื้อหาแต่อย่างใด เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวนาที่ได้จึงไม่ต้องเร่งรีบขายเพื่อ เอาเงินใช้ค่าหนี้และดอกเบี้ยจากการทำนา ข้าวที่ได้จึงใช้บริโภคได้เต็มที่ นอกจากนี้ยัง	ชาวนาต้องลงทุนเป็นเงินทอง ทุกกิจกรรมในกระบวนการทำนา ทุกฤดูกาลทำนาชาวนาต้องกู้ เงินธนาคารเพื่อการเกษตรและ สหกรณ์หรือกู้เงินนอกระบบมา ใช้ทำนา เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วจึง จะคืนทั้งต้นและดอกผล เมื่อ	รูปแบบการลงทุนในไร่ นาอาจ เปลี่ยนแปลงไป เป็นการ ประกอบการอย่างหนึ่งที่ตั้ง ผู้ประกอบการต้องนำระบบ การบริหารจัดการเข้ามาช่วย การทำนาจะไม่ใช้กิจกรรมของ ชาวนาเช่นวันวานอีกต่อไป แต่

ประเด็น	วันวาน ก่อน พ.ศ. 2504	วันนี้ พ.ศ. 2504 - 2545	พรุ่งนี้ หลัง พ.ศ. 2545
	ช่วยไม่ให้เงินตราออกนอกประเทศเพราะการซื้อเครื่องมือเครื่องใช้เหล่านี้ได้ด้วย ที่สำคัญคือชาวนาวันวานสามารถปกป้องที่นาของตนเองไว้ให้ลูกหลานในปัจจุบันได้ บางครอบครัวมีหนี้สินบ้างแต่ไม่ถึงกับต้องขายที่นาทั้งหมดมาใช้หนี้	ได้ข้าวดีก็สามารถคืนเงินกู้ได้หมด ถ้าคืนเงินกู้ไม่หมดต้องทบต้นรอไว้โอกาสหน้า และอาจจะทบต้นหลายครั้งจนในที่สุดต้องบอกขายที่นาเพื่อใช้หนี้	เป็นกิจกรรมในทางธุรกิจประการหนึ่ง
4 การใช้ปุ๋ยและ เครื่องบำรุง พืชพันธุ์ธัญญาหาร ในไร่นา	ชาวนามีปุ๋ยคอกใช้ในไร่นาอย่างเพียงพอ วัควายโตเต็มวัยตัวหนึ่งจะให้ปุ๋ย 2.5 ตันต่อปี ยิ่งชาวนามีควายหลายตัวก็จะได้ปุ๋ยมากขึ้น ปุ๋ยคอกนอกจากช่วยให้ข้าวเจริญเติบโตแล้วยังช่วยบำรุงดินให้มีคุณภาพดีอีกด้วย หนาดินที่ใส่ปุ๋ยคอกจะไม่แห้งกระด้างซิดเผือดหรือเหนียวเหนียว แต่จะคงความชุ่มชื้นไว้ไม่ว่าจะแห้งแล้งปานใดก็ตาม หรือจะมีความร่วนซุยในดินไม่ว่าจะเปียกชื้นเพียงใด นอกจากนี้ปุ๋ยคอกยังสามารถใช้ใส่พืชผักผลไม้อื่นๆ ได้ด้วย ผลอีกประการหนึ่ง คือ ช่วยให้แผ่นดินแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ยืนยาว	ชาวนาซื้อปุ๋ยเคมีจากต่างประเทศมาบำรุงดิน บำรุงข้าวกล้า ปัจจุบันต้องใช้เงินซื้อปุ๋ยเป็นจำนวนมาก ไม่มีปุ๋ยคอกให้ใช้ หรืออาจจะพอมีบ้างแต่ไม่นิยมใช้ เพราะปุ๋ยคอกให้ผลไม่ทันใจไม่ทันตามความต้องการ ที่สำคัญคือชาวนาวันนี้ไม่มีเวลามาดูแลข้าวกล้าในนาเหมือนเมื่อก่อน จึงเป็นความจำเป็นที่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีดูแลรักษาข้าวกล้าแทนตนเอง	ข้าวพันธุ์ใหม่น่าจะมีเงื่อนไขการใช้ปุ๋ยเคมีอยู่ในตัวเอง เช่น ข้าวพันธุ์นี้ต้องใช้ปุ๋ยสูตรนี้ นอกจากสูตรนี้แล้วใช้ไม่ได้ผล ปุ๋ยเคมีจึงน่าจะเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการทำนาในอนาคต คุณภาพดินจะลดความสำคัญลง
5 การทำนุบำรุง รักษาข้าวกล้า และการป้องกัน กำจัดวัชพืชและ ศัตรูพืช	ชาวนาดูแลบำรุงรักษาข้าวกล้าและพืชพรรณต่างๆ ด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน และใช้เวลาดูแลรักษาได้อย่างใกล้ชิด หลังการปลูกหรือปักดำผ่านไปชาวนาต้องหมั่นไปทุ่งนาดูแลข้าวกล้าเป็นประจำ ถอนหญ้าในนา ถางหญ้าริมคันนา ชักน้ำเข้านา ฯลฯ เอาปุ๋ยคอกไปหว่าน หากมีแมลงสัตว์มาเบียดเบียนก็หาวิธีป้องกัน กำจัดตามแบบแผนที่ยึดมาใช้อยู่ในท้องถิ่น ต้องปฏิบัติต่อข้าวกล้าเหมือนหนึ่งแม่ของตนเอง ส่วนพืชพรรณอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน เมื่อปลูกแล้วก็หมั่นดูแลใส่ปุ๋ย พรอนดินรดน้ำ มีโรคก็คอยป้องกันกำจัดด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีอยู่	ชาวนามอบความไว้วางใจให้สารเคมี ปุ๋ยเคมีดูแลทำนุบำรุงรักษาข้าวกล้าและพืชพรรณต่างๆ ในนา ในสวน แทนตนเอง และเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้เพิ่มผลผลิตได้ ใช้ตั้งแต่เตรียมดินและใช้เป็นระยะๆ ตามขั้นตอน เมื่อใดมีวัชพืชและศัตรูพืชเกิดขึ้นจะใช้สารเคมีเหล่านี้ฉีดป้องกันเป็นพิเศษ อีกตามความจำเป็น ชาวนาจึงไม่จำเป็น ต้องออกไปทุ่งนาทุกวัน บางท้องถิ่นมีคนรับจ้างดูแล ฉีดยา หว่านปุ๋ยแทนด้วย	การเติบโตของข้าวกล้าและพืชพรรณต่างๆ จะต้องมีสารเคมี ปุ๋ยเคมีมาเป็นเงื่อนไขสำคัญ เช่น เมื่อปลูกข้าวชนิดนี้ หรือผลไม้ชนิดนี้ ต้องใช้สารเคมีชนิดนี้ ในปริมาณเท่านั้นจึงจะทำให้ข้าวเติบโต ออกรวง เก็บเกี่ยวได้ ไม่มีแมลงมารบกวน ไม่เช่นนั้นไม่ได้ผล
6 การนวดข้าว การขนส่งและ	ชาวนาใช้วัวควายนวดข้าว ลากเกวียน และเป็นพาหนะขับขีไปทุ่งนา ไม่เป็นภัยต่อชีวิต ไม่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม ไม่เพิ่มต้นทุนในการ	ชาวนาต้องจ้างรถเกี่ยวข้าว รถนวดข้าว รถขนส่งข้าว หรือไม่ก็ต้องซื้อรถกระบะ รถอีแต๋น	กิจกรรมการนวดข้าว การขนส่งและยานพาหนะในการขนส่งน่าจะเป็นภาระของคนอีกกลุ่ม

ประเด็น	วันวาน ก่อน พ.ศ. 2504	วันนี้ พ.ศ. 2504 - 2545	พรุ่งนี้ หลัง พ.ศ. 2545
ยานพาหนะ ในไร่นา	ทำนา ไม่นำเงินตราออกนอกประเทศ ไม่ ต้องแบ่งปันผลผลิตให้คนอื่นโดยไม่จำเป็น ที่สำคัญคือกระบวนการนวดข้าว ขนส่งข้าว เป็นกระบวนการสร้างเพื่อน เป็นกระบวนการ สร้างสรรค์ทางประเพณีวัฒนธรรม และเป็น โอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้ก้าวขึ้นสู่เวทีความ รับผิดชอบสืบต่อมรดกทางสังคมและ วัฒนธรรมต่อไป	รถเข็น เครื่องนวดข้าว อันเป็น การเพิ่มต้นทุนการผลิต เพิ่ม มลพิษแก่สิ่งแวดล้อม เพิ่ม ภาวะเสียดุลการค้าแก่ต่าง- ประเทศ และทำลายความ สัมพันธ์ทางสังคมแบบเพื่อนให้ เป็นแบบนายจ้าง - ลูกจ้างแทน	ที่มีอาชีพรับจ้างทำกิจกรรมนี้ โดยตรง จะไม่มีประเพณีพิธี- กรรมใดๆ แล้ว
7 การงาน ของชาวนา ก่อนฤดูกาลทำนา	หลังสงกรานต์ไปแล้วถือเป็นจุดเริ่มต้นของ ฤดูกาลใหม่ การงานที่ชาวนาต้องทำคือการ เตรียมความพร้อมเพื่อการทำนา เตรียมพันธุ์ ข้าว เครื่องมือเครื่องใช้ที่มีอยู่แล้วต้องเอาออก มาตรวจสอบว่าใช้ได้หรือไม่หรือว่าต้องซ่อมแซม ปรับปรุงอะไรตรงไหน อะไรที่ยังไม่มีต้องเร่ง หามา เหมือนฝ่ายที่ไถยังไม่เรียบร้อยเริ่มรวม กลุ่มซ่อมแซม วัวควายหากยังไม่มีต้องไปหา ที่มีอยู่แล้วหากยังไม่ได้ฝึกก็ต้องฝึกไว้ ที่นา จะเช่าหรือซื้อหรือขอแบ่งปันจากใครก็จัดการ ให้เรียบร้อย ที่นาที่มีอยู่แล้วต้องทำความสะอาด ถาง เผาวัชพืชให้เรียบร้อย หากจะมี การมีงานอะไร เช่น งานบวช งานแต่ง งาน ขึ้นบ้านใหม่ หรืองานมงคลอื่นๆ รวมทั้งการ เลี้ยงผีหรืองานบนบานศาลกล่าวก็ต้องจัดการ ให้เสร็จสิ้นก่อนฤดูกาลทำนา การกัฏฐิ์นิยม ก็จะต้องชำระสะสางให้เรียบร้อยก่อนลงมือ ทำนา เดือนหลังสงกรานต์ที่เรียกว่า “เดือนหก” (หรือเดือนแปดสำหรับชาวภาคเหนือ) จึงเป็น เดือนที่ชาวนาต้องเตรียมตัวเตรียมใจให้ พร้อมเพื่อการทำนา	การเตรียมความพร้อมที่สำคัญ ของชาวนาคือการเตรียมเงินทุน ฤดูกาลไม่มีบทบาทความ สำคัญต่อสังคมชาวนามากนัก แล้ว ฝนฟ้าหรือเงื่อนไขของน้ำ ที่ใช้ทำนาไม่ได้อยู่ที่เทวดา ฟ้าดินแล้วแต่อยู่ที่การจัดสรร ของคน การจัดการของคน ภายใต้เงื่อนไขคือการมีเงินทุน ส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ก็ ไม่จำเป็นต้องเตรียมต้องหา เหมือนอดีต เพียงแต่มีเงินทุน จ่ายค่าบริการต่างๆ ทุกอย่าง ที่ต้องการจะมีมาพร้อมๆ กัน ที่สำคัญคือการเตรียมสิ่งเหล่านี้ ไม่จำเป็นต้องเป็น “เดือนหก” แต่เป็นเวลาไหนก็ได้เมื่อต้องการ เดือนหกจึงไม่ใช่จุดเปลี่ยน กิจกรรมของชีวิตชาวนาอีกต่อไป ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ใน สังคมก็ไม่เกี่ยวกับการทำนา มากนักแล้ว	การงานของชาวนาก่อนทำนา คือการหาเงินและการหาตลาด ชาวนาต้องเตรียมความพร้อม ในเรื่องนี้ก่อนการทำนา นอก จากนี้ต้องเตรียมการบริหาร จัดการเรื่องคน เรื่องเครื่องมือ เครื่องใช้ เรื่องพันธุ์ข้าว การ เตรียมตัวในอนาคตต้องดูแล โน้มนหลายอย่าง ผู้ทำนาใน อนาคตจึงต้องมีความรู้กว้าง- ขวางด้วย
8 การทำงาน อีกส่วนหนึ่ง ในชีวิตชาวนา ที่ควบคู่ไปกับการ ทำนา	งานการที่ชาวนาทำควบคู่ไปกับการทำนา คือการปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ของ ครอบครัว หรือไม่ก็เก็บหาของป่ามากินเอง ตามฤดูกาล มีป่าไม้ให้แสวงหาสิ่งเหล่านี้มา ใช้อยู่ทุกท้องถิ่น บางรายปลูกผักได้มาก เหลือกินเหลือใช้นำไปแลกเปลี่ยนสิ่งของอื่นๆ	ชาวนาส่วนหนึ่งทำนอย่างเดี่ยว ไม่ทำอะไรในไร่นาควบคู่ไปกับ การทำนา อาจจะเป็นเพราะ ไม่มีพื้นที่เพาะปลูก ไม่มีป่าไม้ ให้หาพืชผักธรรมชาติ ไม่มี ผืนป่าให้ล่าสัตว์ จับแมลง ไม่มี	ทุกอย่างที่กิน ต้องซื้อและ ทุกอย่างที่ซื้อต้องผ่านกลไก การตลาด เช่น พ่อค้าคนกลาง และทุกอย่างที่ซื้อราคาจะแพง เงื่อนไขการดำรงชีพจะไม่เปิด โอกาสให้ ชาวนาปลูกหาสิ่ง

ประเด็น	วันวาน ก่อน พ.ศ. 2504	วันนี้ พ.ศ. 2504 - 2545	พรุ่งนี้ หลัง พ.ศ. 2545
	ได้ด้วย ขวานบางรายนำวัวควายไปเลี้ยงในนาตนเอง จึงได้ปลูกผักไว้ในนาโดยทำรั้วล้อมแปลงผักป้องกันวัวควายไม่ให้เข้ากัดกิน เมื่อปล่อยวัวควายหรือล่อมวัวควายให้กินหญ้าแล้วขวานาก็เข้าทำงานในแปลงผัก รดน้ำพรวนดิน ซึ่งเป็นการสร้างความกินดีอยู่ดีให้เกิดแก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง พืชผักที่ปลูกก็เติบโตตามธรรมชาติ ใช้น้ำปุ๋ยคอกและดูแลรักษาใกล้ชิด ทำให้ปราศจากแมลงและสารพิษ ขวานบางครอบครัวมีบ่อปลาอยู่ในนา เมื่อนำวัวควายไปเลี้ยงก็ได้ดูแลรักษาบ่อปลาไปด้วย เมื่อขวานามีข้าว มีผักที่ปราศจากสารพิษ มีปลา ภาวะความพออยู่พอกิน หรืออยู่ดีกินดีก็เกิดขึ้นแก่ครอบครัว ทุกอย่างที่ดีบริโภคนั้นไม่ต้องซื้อ จะซื้อเฉพาะสิ่งจำเป็นไม่มีในธรรมชาติ หมู่บ้านเท่านั้น	หนองน้ำให้หาปลามากิน จึงต้องซื้อกินเกือบทุกอย่าง มีบางฤดูกาลเท่านั้นที่พอหากินได้ แต่ขวานาส่วนหนึ่งกลับไม่มีเวลาทำมาหากินในลักษณะนั้นเพราะต้องเร่งรีบไปประกอบอาชีพอื่นๆ การทำนาเป็นการใช้เวลาเพียงช่วงสั้นๆ ของชีวิตในรอบปี นอกนั้นแล้วขวานาใช้เวลากับการทำงานรับจ้างในเมือง ในหมู่บ้านอื่นๆ บางรายไปทำงานทั้งสามปีและภรรยาทิ้งลูกไว้ให้ปู่ย่าตายายเลี้ยง บางรายก็เอาเด็กไปด้วย ทุกอย่างที่ดีก็ต้องซื้อ	เหล่านี้นักเอง กฎหมายและระเบียบต่างๆ ทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่นและประเทศจะเข้มงวดเรื่องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น
9 การทำงานและการว่างงาน ของขวานา	ขวานาทุกคนมีงานทำและได้ทำงานทุกฤดูกาล เช่น ครอบครัวไหนมีควาย สมาชิกในครอบครัวอย่างน้อยวันละ 1 คนมีงานทำตลอดปี เพราะต้องเลี้ยงควาย ในระหว่างเลี้ยงควายก็นำเอางานจักสานไปทำด้วย ส่วนคนอื่นๆ ในครอบครัวที่ไม่ไปเลี้ยงควายก็ทำหน้าที่อื่นๆ เช่น ไปหาปลา หาของป่าหรือไปช่วยงานบ้านอื่น หรือช่วยงานวัด ฯลฯ ไม่มีใครว่างงาน แต่งานของขวานาทำแล้วไม่จำเป็นต้องได้เงินตอบแทน ทำแล้วได้บุญ ทำแล้วได้ความภาคภูมิใจ ทำแล้วสบายใจ ทำแล้วได้ลดกิเลสค้นหาเป็นสิ่งที่ตอบแทนก็เพียงพอแล้ว นอกฤดูกาลทำนา มีงานวัด งานชุมชน งานเพื่อนบ้านให้ทำตลอดเวลา เช่น ขนทรายเข้าวัดตอนสงกรานต์ การหาไม้สร้างวัดก่อนสงกรานต์ การขุดเหมืองฝายก่อนลงทำนา การไปเยี่ยมญาติในโอกาสต่างๆ การร่วมทอดกฐินผ้าป่าในวัดต่างๆ ฯลฯ ผลงานของพวกเขาได้จากวัดวาอารามต่างๆ ที่เป็นแหล่งรวมศัลปะ หัตถกรรม ฯลฯ	ขวานาอยู่กับการขายแรงงาน ทำงานหาเงินตลอดปี เป็นขวานาทำนาเพียง 2 - 3 เดือนต่อปีเท่านั้น นอกจากนั้นขายแรงงานอยู่ในที่ต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ ห่างไกลครอบครัว ห่างไกลชุมชนและเสี่ยงต่ออันตรายต่างๆ ขวานาวันนี้ถูกปลูกฝังให้ทำงานเพื่อมูลค่า มากกว่าคุณค่า เมื่อวันวาน งานหลวงหนึ่ง งานวัดหนึ่ง งานเพื่อนบ้านหนึ่ง งานชุมชนหนึ่ง เป็นงานที่ไม่มีค่าจ้างเป็นเงินทอง ใครได้ทำถือว่ามียะริดี น่าภาคภูมิใจ ไปทำงานคดห่อข้าวจากบ้านไปกินด้วย วันนี้งานเหล่านี้คือแหล่งเงินทองแหล่งคอร์รัปชัน ขวานาวันนี้จึงเหมือนผู้ทิวไทยเงินทอง ทั้งๆ ที่งานบางอย่างทำขึ้นเพื่อชีวิตของตนเอง เช่น สร้างถนนใน	ขวานาจะหลุดจากฐานชุมชนที่เคยเป็นเจ้าของในวันวานและวันนี้ นั่นคือจะรักษามรดกไว้ไม่ได้ ในที่สุดก็ต้องขายแก่คนอื่น ๆ ซึ่งคนอื่นที่ไปซื้อคือคนจากชุมชนอื่นๆ ในเมือง เมื่อซื้อแล้วก็ให้คนในหมู่บ้านเข้าทำมาหากิน การมีงานทำของขวานาในอนาคตจึงมีความเป็น "กรรมกรขวานา" ที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งคู่กับ "นายทุนขวานา" ที่เป็นผู้จ้างงาน การผันตัวเองอย่างนี้เกิดขึ้นแล้วบางพื้นที่ ในอนาคตการว่างงานคือการทำงานที่ไม่มีค่าตอบแทนเป็นเงินซึ่งเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจยิ่ง

ประเด็น	วันวาน ก่อน พ.ศ. 2504	วันนี้ พ.ศ. 2504 - 2545	พรุ่งนี้ หลัง พ.ศ. 2545
		หมู่บ้าน สร้างวัดไว้ทำบุญ สร้าง ทำนบไว้ใช้น้ำในไร่นาในชุมชน เป็นต้น ชาววันนั้นมุ่งขายแรง เพื่อเงิน การช่วยเหลือเกื้อกูล คนอื่นไม่ถือเป็น “งาน”	
10 การออมทรัพย์ ออมสิน	ชาวนาออมสินไว้ในวัวควาย หรือสัตว์เลี้ยง อื่นๆ เช่น หมู เป็ด ไก่ แพะ ม้า โดยเฉพาะ อย่างยิ่งวัวควายถือเป็นออมสินที่สำคัญยิ่งของ ครอบครัว สิ่งเหล่านี้ให้ดอกผลแก่ครอบครัว โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน เพราะสิ่ง เหล่านี้ไม่เสื่อมราคา นอกจากได้ดอกผลที่ เป็นแรงงานแล้วยังได้ค่าตัวเพิ่มขึ้นตามเวลา ที่ผ่านไป ถ้าเป็นตัวเมียจะออกลูกเป็นดอกผล ให้ครอบครัวเป็นทวีคูณ เมื่อครอบครัว เดือดร้อนหรือจำเป็นต้องใช้เงินทองก็สามารถ ขายวัวควายที่มีอยู่ได้ เช่น ลูกแต่งงาน สร้าง บ้านเรือน ส่งเงินให้ลูกศึกษาเล่าเรียน เจ็บไข้ ไม่สบาย เกิดอุบัติเหตุ ต้องการซื้อที่ดิน ต้องการจัดงานบวชลูก ฯลฯ ในอดีตชาวนา ครอบครัวใดมีควายฝูง มักได้ชื่อว่าเป็นผู้มั่งคั่ง มีคนนับหน้าถือตา มีบารมี เจ้าของควายฝูง มักจะให้คนอื่น ๆ เอาควายตัวเมียไปเลี้ยงไว้ ใช้แรงงาน ออกลูกมาแบ่งปันกัน	ชาวนาขายวัวควายออกจาก ครอบครัว เลิกออมทรัพย์ ออมสินไว้ในวัวควาย ชาวนา เชื่อตามนโยบายรัฐที่ต้องการ ให้ออมทรัพย์ไว้กับธนาคาร ออมสิน ให้ชาวนาเก็บเงินวันละ 5 บาท 10 บาท ฝากไว้กับ ออมสิน เพื่อเป็นหลักประกัน ในชีวิต การดำเนินงานของรัฐ ก็ได้ผลดีมาก สามารถรวบรวม จากชาวนารายละเล็กละน้อย มากองไว้แล้วเอาเงินนั้นไป ส่งเสริมให้คนอื่น ๆ กู้ไปลงทุน ส่วนชาวนาได้รับดอกผลเพียง น้อยนิด แตกต่างจากดอกผลที่ เกิดจากวัวควายอย่างมากมาย ผลที่เกิดขึ้นคือวัวควายหายไป จากไร่นา ชาวนาพึ่งตนเองไม่ได้ ประเพณีล่มสลายลง	ชาวนาจะออมสินในธนาคาร น้อยลง แต่จะมีหนี้สินกับ ธนาคารมากขึ้น วันนี้ชาวนา เป็นหนี้ ธกส. อย่างเดียว พรุ่งนี้ เป็นหนี้ธนาคารออมสินและ อื่นๆ ด้วย และยังเป็นหนี้ชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออม- ทรัพย์ เงินกู้ธนาคารระบบ ซึ่งนับ วันจะมากขึ้นๆ เงินทองที่ได้ ใช้หนี้ไม่พอ ไม่เหลือให้ออมสิน อนาคตจึงมีแต่หนี้สิน ไม่มี ออมสิน
11 สุขภาพอนามัย	สุขภาพของชาวนาทั้งทางกายและทางใจ ขึ้นอยู่กับบริบทของไร่นาและการทำงานใน ไร่นา เช่น การไถนาด้วยวัวควายเป็นการออก กำลังกายคลายกังวล ทั้งนี้เพราะการใช้วัว ควายไถนาจะทำเฉพาะในช่วงเวลาที่อากาศ ไม่ร้อนจัด จะไถช่วงเช้าและ/หรือช่วงบ่าย เท่านั้น และเมื่อรวมเวลาไถนาจะไม่นานเกิน 5 ชั่วโมงต่อวัน หลังจากไถนาแล้ว มีกิจกรรม อื่นๆ ให้ทำอยู่ในไร่นา สร้างความเพลิดเพลิน ถึงหน้าเก็บเกี่ยว หน้าปักดำก็เช่นเดียวกัน ชาวนาได้อยู่กับธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ทุก กิจกรรมดำเนินไปตามจังหวะของฤดูกาลและ	สุขภาพกายใจของชาวนาอยู่ ในภาวะวิกฤติ เมื่อการทำนา ถูกนิยามให้เป็นเพียงการ ประกอบอาชีพประการหนึ่ง ชาวนาจึงต้องเร่งรีบทำนาเพื่อ ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ชาวนา วันนี้จึงต้องทำงานหนักทั้งกาย และใจ เช่น ต้องไถรถไถนาที่มี แรงล้นสะเทือนและเสียง รบกวนประสาทตลอดเวลา ทำให้เกิดความเหน็ดเหนื่อย เครียด อ่อนเพลีย บางครั้งเกิด	ชาวนาในอนาคตจะต้องเผชิญ กับปัญหาน้อย 2 ประการ คือ ค่าใช้จ่ายในการรักษา สุขภาพกับคุณภาพในการรักษา พยาบาล เพราะชาวนามีรายได้ น้อย ไม่มีเงินซื้อการรักษา พยาบาลที่มีคุณภาพดีได้ ต้อง ใช้บริการสุขภาพในกรอบการ บริการของรัฐซึ่งมีข้อจำกัด มากมาย ทางออกคือชาวนา ต้องอาศัยความเชื่อมาเยียวยา รักษาโรคต่อไป

ประเด็น	วันวาน ก่อน พ.ศ. 2504	วันนี้ พ.ศ. 2504 - 2545	พรุ่งนี้ หลัง พ.ศ. 2545
	สิ่งแวดล้อม เพราะการทำนาคือชีวิต ไม่ใช่การประกอบอาชีพจึงทำให้สุขภาพร่างกายดี มีเวลาพักผ่อนตามฤดูกาล เจ็บไข้ได้ป่วยก็หายไปตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีปัญหาใดๆ มีปราชญ์ชาวบ้าน มีวัด มีหลวงพ่อดอยให้คำแนะนำเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณ ยอมรับกฎแห่งธรรมชาติว่าชีวิตมีเกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา	อุบัติเหตุร้ายแรงขึ้น ยิ่งกว่านั้นคือไม่มีเวลาพักผ่อน ต้องเร่งรีบทำนาเพราะต้องไปประกอบอาชีพอื่นอีก เมื่อเกิดปัญหาสุขภาพหวังพึ่งการรักษาแผนปัจจุบันแต่รายได้น้อยจึงได้บริการไม่ดี ต้องทนเจ็บ ทนอยู่ไปวันๆ	
12 คุณธรรม จริยธรรม มารยาททางสังคม	ชาวนาสรางคุณธรรม จริยธรรม รักษามารยาททางสังคม โดยใช้ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีพื้นบ้านเป็นเครื่องมือเช่น เมื่อชาวนาทำงานกับวัวควาย ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิต ชาวนาจะต้องยับยั้งใจต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบศีลธรรมอย่างเคร่งครัด จะใช้วัวควายไถนาหรือทำงานหนักเกินไปหรือกระทำทารุณกรรมวัวควายไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามหรือมาตรการพื้นบ้านต่างๆ คอยควบคุมอยู่ เช่น บางถิ่นห้ามไถนาในวันพระวันศีล ห้ามปล่อยปละละเลยวัวควายให้อดหญ้า ห้ามทุบตีว่าววัวควาย ให้ชาวนาต้องจัดพิธีสู่ขวัญวัวควายหลังใช้ไถนาเสร็จฤดูกาลหนึ่งๆ เป็นต้น การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติหรือสิ่งอื่นๆ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ ข้าวกล้า สัตว์พืชพรรณ ฯลฯ ก็อยู่บนฐานของความเคารพยกย่องและพอเพียง เช่นเดียวกัน เช่น เมื่อออกป่าหาสัตว์ก็จะออกปากขอเจ้าป่าว่าจะขอสัตว์เฉพาะพอกินเท่านั้น ครั้นได้ตามปรารถนาแล้วก็รีบกลับ แม้มีสัตว์มาให้ล่าอีกก็จะไม่เอา หรือการจับปลา มีหยุดวันโกนวันพระ ปลาถูกครอบไม่เอามากิน เป็นต้น ถือว่าเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานที่ต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ใครล่วงเกินถือว่าเป็นบาปพิเศษที่จะให้ผลทันตาเห็น สิ่งเหล่านี้เมื่อประมวลแล้วก็กลายเป็นเครื่องมือขัดเกลาจิตใจชาวนาให้มีความอ่อนโยน มีคุณธรรม รู้จักยับยั้งชั่งใจ รู้จักอดทนรอคอย ไม่ปล่อยใช้ชีวิต	ชาวนาใช้ภูมิปัญญาสมัยใหม่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ใช้ปัจจัยต่างๆ ที่เป็นของสมัยใหม่ เพื่อเข้าถึงเงินทอง เพื่อให้ชีวิตตนเองอยู่รอด เงินทองอย่างเดียวเท่านั้นที่จะทำให้ได้ทุกอย่างที่ปรารถนาในสังคมนี้ สิ่งอื่นๆ เช่น สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวนานั้นได้ล่มสลายลงแล้ว ไม่มีเครดิตให้อ้างอิงเพื่อแลกเปลี่ยนกับโอกาสใดๆ ได้ ชาวนาวันนี้ไม่สามารถพึ่งตนเองได้แล้วจึงต้องขวนขวายหาเงินทองไว้เป็นที่พึ่งเก็บคุณธรรมจริยธรรมไว้เบื้องหลัง หญิงสาวลูกหลานชาวนาส่วนหนึ่งจำเป็นต้องเดินทางไปตายหรือเสี่ยงตายเพื่อแลกกับเงินทอง ต้องเดินทางไปเป็นหญิงบริการ เสี่ยงต่อการเป็นโรคภัยร้ายแรง แต่ต้องทำเพราะไม่เช่นนั้นพ่อแม่พี่น้องเบื้องหลังจะตาย ตัวเองยอมตายคนเดียวเพื่อให้คนอื่นอยู่รอด นอกจากนี้หนุ่มสาวจำนวนมากต้องเข้าพัวพันกับขบวนการค้ายาเสพติดเพียงเพื่อหาเงินมาเลี้ยงพ่อแม่ครอบครัว พี่น้อง ทั้งที่รู้ว่าผิด	ชาวนาจะสับสนในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมมากขึ้น เพราะไม่เข้าใจพฤติกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมนี้ เช่น การฆ่าตัดตอนคนขายยาเสพติด การคอร์รัปชันของนักการเมือง การตัดสินถูกผิดของผู้มีอำนาจ ที่มีแนวโน้มว่าผู้มีเงินร่ำรวยมักมีอำนาจและเป็นผู้ถูกเสมอ ศาลไม่เคยโทษคนเหล่านั้นได้เลย แม้ดูเหมือนว่าเขาจะทำความผิดจริง นอกจากนั้นการถือเอากฎหมายแทนจริยธรรม คุณธรรมน่าจะเกิดมากขึ้น ได้แก่การระงับไม่ให้เกิดการกระทำผิดมีพยานหลักฐานอ้างอิงในทางกฎหมายได้เท่านั้นโดยไม่คำนึงว่าจะผิดจริยธรรมคุณธรรมหรือไม่ก็ตาม

ประเด็น	วันวาน ก่อน พ.ศ. 2504	วันนี้ พ.ศ. 2504 - 2545	พรุ่งนี้ หลัง พ.ศ. 2545
	โลดแล่นไปตามความโลภโกรธหลงที่เกิดขึ้นหรือไม่ปล่อยใจไปตามสิ่งยั่วยุกิเลสตัณหาที่เกิดขึ้นรุนแรงในบางครั้งบางอารมณ์ ลดความเห็นแก่ตัว ลดมานะทิฐิ มีความสามัคคี ทำให้อยู่เย็นเป็นสุขตามอัธยาศัย	คุณธรรม จริยธรรม ผิดกฎหมาย แต่ไม่มีทางเลือกอื่นสำหรับเขาก็คือในสังคมนี้	
13 คติชาวบ้าน ศิลปะ บ้านเทิง ตำนาน การละเล่น ฯลฯ	ชาวนาคือผู้สร้างสรรค์สิ่งบันเทิง กีฬา วรรณกรรม ตำนาน สันตนาการ นิทาน สุภาษิต ลำนวน คำพังเพย ฯลฯ อันประมาณค่ามิได้ แก่สังคมและวัฒนธรรม เช่น ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพร ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเกษตร (เช่น พันธุ์ข้าวพื้นเมืองชนิดต่างๆ) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ (เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย) ฯลฯ สิ่งเหล่านี้คือมรดกสำคัญของวิถีชีวิตไทยไว้สำหรับขัดเกลาสังคม และไว้แสดงตัวตนความเป็นคนไทยที่แตกต่างจากคนอื่น ๆ ในโลก	ชาวนาคือลูกค้าผู้บริโภคทุกอย่างที่สังคมอื่นๆ ผลิตมา ชาวนาแต่ละรุ่นแต่ละวัยแต่ละเพศตกเป็นกลุ่มเป้าหมายทางการค้าของสังคมอื่น ชาวนาไม่ใช่ผู้ผลิต ผู้สร้างสรรค์คติชาวบ้าน ศิลปะ บ้านเทิง วรรณกรรม ตำนาน การละเล่น ภูมิปัญญาต่างๆ อีกต่อไป เพราะแม้แต่สิ่งที่เป็นมรดกก็ไม่สามารถรักษาไว้ได้ ปล่อยให้คนกลุ่มอื่นเอาไปใช้ประโยชน์หมดแล้ว	อนาคตชาวนาจะเป็นเพียงแหล่งอ้างอิง หรือข้ออ้างของคนกลุ่มอื่นๆ หรือเป็นเพียงเครื่องมือให้แก่คนกลุ่มอื่นๆ อ้างอิงเพื่อเข้าถึงประโยชน์ต่างๆ ตามหลักการพื้นฐานของการใช้ข้อมูล เช่น การโฆษณาต่างๆ เป็นต้น

บทวิพากษ์ (บางประการ)

เป้าหมายการพัฒนาวิถีการดำรงชีพของบุคคล ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ตามหลักการที่ผู้มีปัญญาทั้งหลายได้แสดงไว้ เช่น พระพุทธเจ้า พระเยซูเจ้า พระอัลเลาะห์เจ้า รวมมาถึงนักปราชญ์สำคัญของโลก ที่ปรากฏ ในโลกปัจจุบัน ล้วนแต่กำหนดให้सानติสุข ความไม่โลภ (ไม่มีตัณหา) ไม่โกรธ (มีเมตตา) ไม่หลง (มีปัญญา) การอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ (มีเมตตาธรรม มีความรัก มีการแบ่งปันเกื้อกูล) เช่น โลกพระศรีอาริย์ โลกของพระเจ้า เป็นต้น เป็นเป้าหมายของการพัฒนาชีวิตชุมชน สังคมและประเทศชาติ

แต่เส้นทางแห่งชีวิตหรือวิถีแห่งการดำรงชีพที่กำลังเกิดขึ้นโลดแล่นอยู่ในโลกทุกวันนี้ล้วนนำไปสู่เป้าหมายที่ตรงกันข้ามกับเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น ผู้มีตณฺหาราคะมานะทิฐิที่สามารถรวบรวมเอาทรัพยากร และอำนาจมาไว้ได้บังคับบัญชาและกำหนดเป็น “ตัวกูของกู” ขึ้นได้ ถูกตีความให้เป็น

ผู้ทรงคุณค่าเป็นผู้ประสบความสำเร็จที่สังคมสมควรเอาอย่าง ยกย่องเทิดทูน เมื่อเส้นทางพัฒนาในปัจจุบันเป็นอย่างนี้ จึงยากที่จะเข้าถึงเป้าหมาย ที่ผู้มีปัญญาทั้งหลายแสดงไว้ได้

วัฒนธรรมข้าวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาวนาใน “วันวาน” วันนี้ และวันพรุ่งนี้” ที่นำเสนอมาข้างต้นซึ่งเป็น “ชีวิตชาวนา” หรือเป็น “เส้นทางของการดำเนินชีวิตของชาวนาผู้ปลูกและผู้ใช้ประโยชน์ข้าว” ของสังคมไทยปัจจุบัน ที่เรียกว่า “วัฒนธรรมข้าว” เป็นกรณีตัวอย่างที่ชัดเจนว่ากำลังโลดแล่นอยู่บนเส้นทางที่จะนำไปสู่ความทุกข์ขั้วนี้วัน

ภูมิปัญญาการทำนาแบบพื้นบ้านหรือแบบพอเพียง/พอดี/มีขนิมาปฏิบัติตามแนวทางแห่งพุทธะและความเชื่อพื้นบ้านซึ่งเป็นรากฐานขัดเกลาพฤติกรรมของบุคคลชุมชน สังคมและประเทศชาติให้เข้าถึงสันติสุข สร้างความมั่นคงให้กับระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรอย่างยั่งยืนได้ กลับสูญหายไปอย่างรวดเร็ว

“เขี้ยวอยู่ในนา เหลืองอยู่ในลาน” บ่งบอกถึงความรู้ฤดูกาลที่เป็นไปตามใจคนและเป็นอิสระจากธรรมชาติ นี่หรือคือวัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่?

ภูมิปัญญาการทำนาและการใช้ชีวิตแบบทุนนิยมเสรีนิยม บริโภคนิยม (ซึ่งโดยตัวของมันเองเป็นกลาง และเปิดโอกาสในการขัดเกลาพฤติกรรมของบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาติให้เข้าถึงสถานดีสุขพอกๆ กับความทุกข์ เช่นเดียวกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน) ได้นำพาชีวิตชาวนาโลดแล่นไปสู่สิ่งที่พอกพูนกิเลสมากกว่าขัดเกลา การนำภูมิปัญญาสมัยใหม่มาใช้ตลอดเวลาที่ผ่านมาก็ช่วยให้ชาวนาเข้าถึงต้นตอความทะยานอยาก ความทุกข์ ความเดือดร้อน ความเร่าร้อนมากกว่าสถานดีสุข และทำลายความมั่นคงของระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรอย่างรุนแรง ทุกข์ของชาวนาจึงทับทวีขึ้นทุกวัน แม้ขายลูกขายชีวิตก็ยังเอาตัวไม่รอด ซึ่งทั้งหมดนี้มาจากความปรารถนาดีแต่ขาดการศึกษาวิจัยให้รอบคอบว่าผลระยะยาวจะเป็นเช่นไร

ณ วันนี้ สถานดีสุขและความมั่นคงของชุมชน สังคม ชาวนาจึงยังมองไม่เห็น ขณะที่องค์กรของรัฐยังไม่มีปฏิบัติการใดๆ ที่แสดงให้เห็นถึงการตระหนักรู้ในวิกฤติที่กำลังรุนแรงมากขึ้นทุกๆ วิกฤติเศรษฐกิจที่ผ่านมาคือครึ่งหนึ่งของทางเดินสู่ความหายนะของสังคมไทยที่เกิดขึ้นแล้ว ข้อเสนอคือ ณ วันนั้นคนไทยก็ค้นก็ได้สมควรเริ่มต้นทำอะไรก็ได้ที่จะช่วยให้สติความระลึกได้ สัมผัสปัญญาความรู้ตัวเกิดแก่สังคมไทย ให้ได้ถูกคิด สงสัย ใคร่ครวญ ตั้งคำถามว่า เรา

กำลังทำลายรากฐานของตนเองอย่างสนุกสนานใช่หรือไม่ เรากำลังเดินไปสู่ทุกข์ใช่หรือไม่ เส้นทางที่พระสงฆ์และผู้นำเรานำเราไปจากวันวาน ถึงวันนี้ และจะไปต่อในวันพรุ่งนี้ ไม่ใช่เส้นทางที่ไปนิพพานใช่หรือไม่ ถ้าใช่แล้วเราจะร่วมกันแสวงหาทางออกอย่างไร เราจะนำส่วนของทั้งสองฝ่ายประสานกันแล้วนำชีวิตสังคมเข้าถึงสถานดีสุขให้ได้ได้อย่างไร ก่อนที่จะมีมดมดตลอดกาล

บรรณานุกรม

เกษตรและสหกรณ์, กระทรวง.

2530 สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีเพาะปลูก 2529/30
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

2533 สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีเพาะปลูก 2532/33
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

2539 สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีเพาะปลูก 2532/33
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.